

УДК 330:322

DOI: <https://doi.org/10.32782/2304-0920/2-81-30>

Шипоша В. А.

ПВНЗ «Міжнародний університет бізнесу і права»

ФОРМУВАННЯ КЛАСТЕРНИХ СТРУКТУР В ЯКОСТІ ЗАСОБІВ АКТИВІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В статті розглянуто досвід створення кластерів в Україні та зазначено, що він має фрагментарний характер і формується в умовах практично нейтральної державної політики. На основі вивчення та аналізу діяльності кластерів виділено основні цілі проведення кластерної політики. Доведено, що формування кластерів різної типології є одним із дієвих способів активізації інвестиційної діяльності шляхом оптимізації використання власних інвестиційних ресурсів підприємств. Зроблено висновок, що роль органів державного управління та місцевого самоврядування у даному процесі полягає у координації процесів їх розвитку, зокрема через координацію попиту та пропозиції серед потенційних інвесторів та реципієнтів інвестицій шляхом розробки активізації механізмів державно-приватного партнерства, інвестиційних проектів, створенні інституційних умов для розвитку агропромислових кластерів у районах області.

Ключові слова: кластер, конкурентоспроможність, економічний розвиток, інвестиційні ресурси, регіональна політика.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку економіки України характеризується зміщенням акцентів економічних реформ у регіони, де під дією механізмів ринкової самоорганізації, формуються територіальні виробничі утворення підприємств, які орієнтовані на забезпечення своєї конкурентоспроможності та розвитку, а саме – кластерів.

Розвиток кластерів має особливе значення для стимулювання розвитку мікро-, малого та середнього підприємництва, а кластерна політика, в свою чергу, стає важливою складовою економічного розвитку та економічної політики в Україні. Кластеризація охоплює всіх відповідних зацікавлених сторін на державному рівні, на рівні місцевого самоврядування, наукові співтовариства та освіти, кластерні підприємства, бізнес-асоціації тощо. Саме кластери є перспективними середовищами для розвитку зв'язків для підвищення конкурентоспроможності. Тому питання визначення засад державної регіональної політики, зокрема її структурної та інвестиційної складових з огляду на наявність стійких регіональних та міжрегіональних виробничих утворень різних типів потребує детального дослідження та регламентування, що зумовлює актуальність даної проблеми.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Питанням, які стосуються приділено значну увагу в працях таких науковців, як: О. В. Варяниченко, М. В. Макаренко, О. Е. Папковська, Т. І. Форостина, В. Г. Підвисоцький, М. Порваткина, А. М. Прошчалікіна та ін.

Метою статті є обґрунтування заходів державної підтримки щодо формування кластерів різної типології як засобу активізації інвестиційної діяльності в аграрному регіоні.

Виклад основного матеріалу. Кластерна модель соціально-економічного розвитку, що протягом останнього десятиліття перетворилася у провідну концепцію світової економіки, стала найактуальнішою темою досліджень в умовах глобалізації. Інтерес до кластерів в Україні обумовлений економічним ефектом, що дає їх функціонування в багатьох країнах світу для прискорення розвитку національної економіки, а також увагою, яка приділяється процесам кластеризації у європейських країнах.

Як вказує О.Е. Папковська, у сучасній економіці кластер визначається як індустріальний комплекс, сформований на основі територіальної концентрації мереж спеціалізованих постачальни-

ків, основних виробників і споживачів, пов'язаних технологічним ланцюгом, і таких, що виступають альтернативою секторальному підходу [1, с. 240].

Відповідно до класичного визначення, кластер являє собою групу взаємозалежних компаній, що географічно є сусідами, і пов'язаних з ними організацій, що діють у певних сферах, які характеризуються спільністю діяльності й взаємодоповнюють один одного. Дана обставина підтверджується розробками міжнародних та українських вчених, які займалися розглядом передового досвіду [2]. Своєю чергою варто зазначити, що в Україні досвід створення кластерів має фрагментарний характер і формується в умовах практично нейтральної державної політики. Як вказує О.В. Варяниченко, інноваційні кластери грають роль інструмента розвитку та конкурентоздатності, що дає змогу нашій країні вийти з скрутного економічного стану [3, с. 118]. Відсутність державних і відповідно регіональних механізмів стимулювання кластерних ініціатив призводить до того, що держава виконує функцію пасивного спостерігача за поодинокими випадками кластерної взаємодії.

Вперше в Україні кластерну модель управління регіональною економікою запроваджено в Хмельницькій області. У 1998 р. громадською організацією «Асоціація «Поділля Перший» розроблено програму застосування концепції кластерів з метою відродження вітчизняного виробництва у швейній та харчовій галузях промисловості, виробництві будівельних матеріалів та будівництві, переробці сільськогосподарської продукції, туристичній галузі.

Вже протягом 2000–2001 рр. створено та офіційно зареєстровано громадські об'єднання «Будівельний кластер» та «Швейний кластер», а також «Туристичний кластер «Кам'янець». У 2002–2003 рр. створено туристичний кластер «Кам'янецький дивокрай» у Кам'янець-Подільському районі та кластер сільського «зеленого» туризму в Шепетівському районі, у 2006 р. – громадську організацію «Екокласт «Зелені Товтри» у Кам'янець-Подільському районі.

Східний регіон представлено кластерами у Харківській та Луганській областях. У 2007 р. утворено будівельний кластер за участю Харківського державного технічного університету будівництва та архітектури, Белгородського державного технологічного університету ім. В. Шухова, Бел-

городського обласного фонду підтримки малого підприємництва та ВАТ «Харківський регіональний фонд підтримки підприємництва». Головною метою даного кластера є налагодження співпраці у сфері проектування та будівництва між російськими та українськими компаніями.

У 2009 р. у м. Рівному створено регіональний агропромисловий інноваційний кластер «Агроінновації», засновниками якого є 4 органи державної влади, 3 наукові організації та вищі навчальні заклади, 5 виробничих підприємств Рівненщини та 3 інноваційні структури і сервісні установи. Метою цього кластера є об'єднання зусиль, координація дій та реалізація спільних заходів у питаннях розроблення і впровадження інновацій в агропромислому комплексі Рівненської області.

У 2011 р. у Вінницькій області в рамках Проєкту Підтримки сталого регіонального розвитку (SSRD), який фінансується ЄС, утворено переробно-харчовий кластер. Діяльність кластера сприяє створенню в області мережі фермерських господарств у рамках кооперативних утворень, розбудові партнерських відносин між виробниками та переробниками сільськогосподарської продукції. Враховуючи наявність в Україні регіонів з різних ступенем економічного розвитку, М.В. Макаренко пропонував формувати не загальнодержавну, регіональну кластерну політику [4, с. 199].

Вищенаведене свідчить, що в Україні поступово реалізується кластерний потенціал. Але, разом з тим, останніми роками державне регулювання діяльності кластерів не виявило достатніх резервів зростання та ефективних механізмів управління що в свою чергу обумовлено розбалансованістю економічної системи, зниженням здатності опору до зовнішніх викликів та турбулентністю внутрішнього підприємницького середовища. За таких умов виникає об'єктивна необхідність формування в рамках глобальної економіки багаторівневого адаптивного механізму взаємодії держави та кластерних утворень, що обумовлено заостренням конкуренції та інтервенцією імпортованої продукції на вітчизняні ринки. На думку В.Г. Підвисоцького, в таких умовах необхідно розвивати транскордонні кластери, які дозволяють врахувати інтереси закордонних партнерів та українських виробників [5, с. 33]. Це пояснює необхідність застосування адаптаційних механізмів для врегулювання взаємовідносин у масштабах як глобальної, за допомогою участі в міждержавних і наднаціональних продовольчих ринках, так і національної економік завдяки підвищенню результативності внутрішньої політики та вдосконаленню функціонального забезпечення регулювання.

Загалом державне регулювання як системне явище заперечує швидку адаптивність у силу обмеженої гнучкості в умовах постійного негативного впливу зовнішніх чинників фінансово-економічного, соціально-політичного та організаційно-управлінського характеру. На думку Т.І. Форостіної, недосконалість існуючих механізмів державного управління та знижена ефективність державних ресурсів (економічних, інформаційних, трудових, фінансових, науково-технічних) призводить до послаблення потенціалу кластеризації економічної системи [6].

Як вказує М. Порваткіна, розгляд основних цілей кластерної політики потребує свої практичної реалізації з врахуванням закордонного досвіду формування та розвитку регіональних кластерів [7, с. 112]. Виходячи з цього зазначимо, що вивчення та аналіз діяльності кластерів дозволили виділити основні цілі проведення кластерної політики, а саме:

- прискорення інноваційних процесів;
- підвищення конкурентоспроможності організацій і підприємств, що об'єднані у кластери;
- створення робочих місць;
- забезпечення високих темпів економічного зростання й диверсифікації економіки;
- подолання великого розриву між ідеєю продукту та її впровадженням на практиці.

Досягнення поставлених цілей в Україні можливе на основі розв'язання комплексу таких завдань:

1. Формування умов для ефективного організаційного розвитку кластерів.

2. Забезпечення ефективної підтримки проєктів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності учасників кластера, за рахунок фокусування і координації. При цьому необхідно врахувати пропозиції А.М. Процаликіної стосовно пріоритетів розвитку кластерів та заходів економічної політики [8, с. 59]. Така діяльність проводиться за наступними напрямками: підтримка розвитку малого та середнього підприємства, інноваційна та технологічна політика, освітня політика, політика залучення інвестицій, розвиток експорту, транспортної та енергетичної інфраструктури, галузей економіки.

3. Забезпечення ефективної методичної, інформаційно-консультаційної та освітньої підтримки реалізації кластерної політики на регіональному та галузевому рівні.

4. Забезпечення координації діяльності державних органів виконавчої влади, регіональної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, об'єднань підприємств з реалізації кластерної політики.

Оскільки об'єктивною тенденцією сучасного періоду є спричинене необхідністю протидії фінансовій кризі посилення ролі ринкової самоорганізації у регіонах, наслідками якої стали зміни у їх галузевій структурі, використанні ресурсного потенціалу, функціонуванні системи інвестиційної діяльності. Як вказує С.І. Соколенко, використання кластерів в глобальній економіці дозволило на підставі такого підходу підвищити конкурентоспроможність учасників кластеру та мінімізувати негативні наслідки світової кризи [9, с. 153].

За таких умов, при розробці державних регіональних програм соціально-економічного розвитку, органам державного управління та місцевого самоврядування можна врахувати наявність кластерів та зосередитись на сприянні їх розвитку, формуючи відповідне інституційне середовище. Таким чином увага буде сконцентрована на оптимізації галузевої структури регіону через сприяння формуванню кластерів визначеної типології із урахуванням наявного виробничого потенціалу районів та міст області, одержанні стійкого синергетичного ефекту всередині кластеру.

Як зазначає Ю.В. Федотова, діяльність органів державного управління повинна зосереджуватись на:

- запровадженні комплексного моніторингу розвитку економічної ситуації в регіоні з метою виявленні потенційних учасників кластеру;
- проведенні аудиту наявного ресурсного потенціалу у всіх адміністративно-територіальних одиницях області з метою виявлення територій, де є передумови для створення кластерів;
- участі у роботі органів управління кластерів;
- регулюванні попиту та пропозиції на інвестиційні ресурси, шляхом інформаційної підтримки потенційних інвесторів та реципієнтів інвестицій;
- контролі за дотриманням чинного законодавства, особливо в галузі забезпечення якості про-

дукції, екології, цільового та раціонального використання земельних ресурсів;

– сприянні вирішення питань функціонування підприємств-учасників кластеру на різних рівнях державного управління;

– запобіганні необґрунтованому згортанню виробництва або припиненню роботи в регіоні підприємств-учасників кластеру [10, с. 43].

Особлива увага з боку держави повинна приділятися інноваційній складовій економічного зростання кластерів, активнішому залученню регіональних дорадчих структур, наукових установ та аграрних вищих навчальних до впровадження інноваційних розробок у виробництво.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, формування кластерів різної типології є одним із дієвих способів активізації інвестиційної діяльності шляхом оптимізації використання власних інвестиційних ресурсів підприємств. Роль органів державного управління та місцевого самоврядування у даному процесі полягає у координації процесів їх розвитку, зокрема через координацію попиту та пропозиції серед потенційних інвесторів та реципієнтів інвестицій шляхом розробки активізації механізмів державно-приватного партнерства, інвестиційних проектів, створенні інституційних умов для розвитку агропромислових кластерів у районах області.

Список використаних джерел:

1. Папковська О. Е. Формування кластерної політики в регіонах України. *Праці Одеського політехнічного університету*. 2011. Вип. 1. С. 239–241.
2. Передовий досвід розвитку кластерів. URL: <http://www.eep.org.ua> (дата звернення: 05.01.2020).
3. Варяниченко О. В. Формування інноваційних кластерів в Україні як інструмент розвитку та конкурентоздатності. *Науковий вісник НГУ*. 2011. № 3. С. 118–121.
4. Макаренко М. В. Формування регіональної кластерної політики. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 12. С. 197–206.
5. Підвисоцький В. Г. Транскордонні кластери: європейський досвід створення та розвитку. Формування ринкових відносин в Україні. 2011. № 4. С. 28–35.
6. Форостина Т. І. Кластеризація як інструмент підвищення конкурентоспроможності регіонів. URL: <http://www.ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/4829/1/220.pdf> (дата звернення: 05.01.2020).
7. Порваткіна М. Зарубежный опыт формирования и развития региональных кластеров в экономически развитых странах. *Вестник ТГПУ*. 2011. № 12. С. 112–115.
8. Прошчалікіна А. М. Проблеми і перспективи формування інноваційних кластерів в Україні. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту*. 2010. Вип. 2(8). С. 55–63.
9. Соколенко С. І. Кластери в глобальній економіці : монографія. Київ : Логос, 2004. 848 с.
10. Федотова Ю. В. Міжнародний досвід формування кластерних структур та можливості його використання в регіонах України. *Інноваційна економіка*. 2010 № 5. С. 42–45.

References:

1. Papkovskaya, A. E. Formuvanny klasternoi plituku v regionah Ukrainu [Formation of cluster policy in the regions of Ukraine]. *Proceedings of the Odessa Polytechnic University*, vol. 1, pp. 239–241.
2. Frontrank experience of development of clusters. URL: <http://www.eep.org.ua> (accessed: 05.01.2020).
3. Varyanichenko, O. V. Formuvanny innovatsiyh clusteriv v Ukraini ayk instrument rozvutku ta konkurentozdatnosti [Forming of innovative clusters in Ukraine as an instrument of development and competitiveness]. *Scientific announcer of NSU*, vol. 3, pp. 118–121.
4. Makarenko, M. V. Formuvanny regionalnoi klasteronii plituku [Formation of regional cluster policy]. *Current problems of the economy*, vol. 12, pp. 197–206.
5. Podvisotsky, V. G. Transkordonnii klasteru/Evropeyskuy dosvid stvorenni ta rozvutku [Cross border clusters: European experience of creation and development]. Formation of market relations in Ukraine, vol. 4, pp. 28–35.
6. Forostina, T. I. Clusterization as an instrument of increase of competitiveness of regions. URL: <http://www.ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/4829/1/220.pdf> (accessed: 05.01.2020).
7. Porvatkina, M. Zarubezhnyy oput formirovaniy I rszvtiy regionalnyh klasterov v ekonomicheski razvityh stranah [Foreign experience of formation and development of regional clusters in economically developed countries]. *TSGU Newsletter*, vol. 12, pp. 112–115.
8. Proshchalikina, A. M. Problemu I perspektivu formuvanny innivatsiyh clusteriv v Ukrainu [Problems and prospects of formation of innovative clusters in Ukraine]. *Bulletin of the Eastern European University of Economics and Management*, vol. 2(8), pp. 55–63.
9. Sokolenko, S. I. (2004). Klasteru v globalniy ekonomitsi [Clusters in the global economy]. Kyiv: Logos. (in Ukrainian)
10. Fedotova, Y. V. Miznarodnyy dosvid formuvanny klasternyh struktur ta mozluvosti yogo vukorustanny v regionah Ukrainu [International experience in the formation of cluster structures and the possibility of its use in the regions of Ukraine]. *Innovative economy*, vol. 5, pp. 42–45.

Шипоша В. А.

Международный университет бизнеса и права

ФОРМИРОВАНИЕ КЛАСТЕРНЫХ СТРУКТУР В КАЧЕСТВЕ СРЕДСТВА АКТИВИЗАЦИИ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Резюме

В статье рассмотрен опыт создания кластеров в Украине и отмечено, что он имеет фрагментарный характер и формируется в условиях практически нейтральной государственной политики. На основе изучения и анализа деятельности кластеров выделены основные цели проведения кластерной политики. Доказано, что формирование кластеров разной типологии является одним из действенных способов активизации инвестиционной деятельности путем оптимизации использования собственных инвестиционных ресурсов предприятий. Сделан вывод, что роль органов государственного управления и местного самоуправления в данном процессе заключается в координации процессов их развития, в частности через координацию попившую и предложения среди потенциальных инвесторов и реципиентов инвестиций путем разработки активизации механизмов государственно частного партнерства, инвестиционных проектов, создания институциональных условий для развития агропромышленных кластеров в районах области.

Ключевые слова: кластер, конкурентоспособность, экономическое развитие, инвестиционные ресурсы, региональная политика.

Shiposha Valeriy

International University of Business and Law

FORMATION OF CLUSTER STRUCTURES AS A MEANS OF BOOSTING INVESTMENT ACTIVITY

Summary

In the article is considered experience of creation of clusters in Ukraine and it is marked that he has fragmentary character and formed in the conditions of practically neutral public policy. The special value has development of clusters for stimulation of development mikro-, small and middle enterprise, and a cluster policy, in same queue, becomes the important constituent of economic development and economic policy in Ukraine. A clusterization engulfs all proper interested parties at state level, at the level of local self-government, scientific concords and education, cluster enterprises, business-associations and others like that. Exactly clusters are perspective environments for development of connections for the increase of competitiveness. Therefore, in particular it structural and investment in constituents, taking into account the presence of proof regional and regional production formations of different types needs the detailed research and regulation which pre-determines the question of determination of principles of public regional policy actuality of this problem. Interest to the clusters in Ukraine is conditioned an economic effect which gives their functioning in many countries of the world for the acceleration of development of national economy, and also attention which is spared the processes of clusterization in the European countries. On the basis of study and analysis of activity of clusters the basic whole leadthroughs of cluster policy are selected. It is well-proven that forming of clusters of different tipologii is one of effective methods of activation of investment activity by optimization of the use of own investment resources of enterprises. A conclusion is done, that the role of organs of state administration and local self-government in this process consists in co-ordination of processes of their development, in particular through co-ordination having a drink and suggestions among potential investors and recipients of investments by development of activation of mechanisms state private partnership, investment projects, creation of instituciynikh terms for development of agroindustrial clusters in the districts of area.

Keywords: cluster, competitiveness, economic development, investment resources, regional policy.